

***Argumentacija* Ive Škarića: pretpostavke, teškoće i propusti¹**

PETAR BODLOVIĆ

Ante Radića 10, 21420 Bol
pbodlovic@gmail.com

PREGLEDNI RAD / PRIMLJEN: 17/03/15 PRIHVAĆEN: 24/03/2015

SAŽETAK: *Argumentacija* (2011) akademika Ive Škarića je prvo djelo domaćeg autora u kojem se teži sustavnoj obradi ovoga, kod nas još uvijek zanemarenoga područja. U radu se nastoji predstaviti temeljne pretpostavke Škarićevog viđenja argumentacije s posebnim naglaskom na pojmovno određenje argumentacije, njezinu opću strukturu i vrijednosne sudove kao njezino tematsko područje. Zatim se nastoji ukazati na određeni broj teorijskih, terminoloških i stilskih teškoća koje, prema mišljenju autora rada, ozbiljno ugrožavaju potencijal *Argumentacije* da bude uspješno propedeutičko djelo šire upotrebe.

KLJUČNE RIJEČI: Argument, Ivo Škarić, logička veza, retorika, struktura argumentacije, vrijednosni sudovi.

Kako je zgodno primijetila Lilian Barmejo-Luque, suvremena autorica iz područja teorije argumentacije: “[w]e are involved in argumentation at least as often as in meals and more often indeed than in sex” (2011: vii). Ako ljudi zaista najčešće pišu o onome što im je poznato ili pak o onome što ih posebno zanima, onda se moramo suočiti s opasnošću da su Hrvati ipak nemjerljivo veći gurmani i ljubavnici negoli argumentatori. Naime, *Argumentacija* akademika Ive Škarića (1933–2009) je prvo djelo nekog domaćeg autora čiji naslov upućuje na pokušaj sustavne obrade toga područja. U svjetlu te spoznaje te činjenice da je prof. Škarić za života u mnogome zadužio akademsku zajednicu, ovo djelo svakako zaslužuje biti zapaženo, čitano te na koncu – komentirano. Nažalost, dojma sam kako ono također sadrži niz nejasnoća i propusta na neke od kojih ću se osvrnuti čim prikažem njegov sadržaj.

¹ Rad posvećujem sjećanju na svog osnovnoškolskog i srednjoškolskog profesora geografije Gorana Maksimovića (1954–2015), čija je nastava u pravilu bila demonstracija važnosti i prakse samostalnog kritičkog mišljenja.

1. Osnovne pretpostavke Škarićeve *Argumentacije*

Argumentacija je opsegom zaista mala knjiga. Kada se izuzmu *Predgovor* Augusta Kovačeca, *Pogovor* Gordane Varošaneć-Škarić te popis literature i pojmovno kazalo, na sadržaj otpadne skromnih osamdesetak stranica. Mada se stoga iluzorno nadati da djelo sadrži razrađene odgovore na baš sva važna pitanja teorije argumentacije, autor se kroz deset poglavlja dotaknuo većine tema koje propedeutičko djelo iz ovoga područja mora obraditi. Između ostalih je riječ o (i) definiranju argumentacije, (ii) objašnjenju njezine opće strukture i (iii) navođenju pomoćnih sredstava, (iv) kriterijima jakosti argumentacije i (v) razdiobi njezinog tematskog područja, (vi) osobinama sudionika uspješne rasprave te, naposljetku, (vii) vrstama lažnih argumenata i erističkih smicalica.

Definiranje argumentacije

Škarićev se pristup može okarakterizirati kao pragmatički. To znači da argument ne promatra isključivo kao apstraktnu logičku strukturu, već kao sredstvo koje ima praktičnu komunikacijsku primjenu. Takav je pristup u skladu sa suvremenim tendencijama u neformalnoj logici i kritičkom mišljenju koji argumentaciju sagledavaju u okvirima teorije govornih činova. Argument je komunikacijsko *sredstvo* koje primjenjujemo kada nam je cilj sugovornika u nešto uvjeriti. Važno je naglasiti da dobro argumentiranje nije nužno povezano s istinitošću. Naime, stvarna istinitost nečije teze i/ili pripadajućih razloga nije ni dovoljan ni nužan uvjet uspješnog uvjeravanja. Niti istinitost *per se* ima persuazivnu moć, niti uspješna persuazija automatski povlači istinito vjerovanje. Sugovornika ćemo pridobiti ako ga uspijemo uvjeriti da bi naše stajalište *moglo biti istinito*, čak i u slučaju kada ono to nije. Argumentacija tako prvenstveno teži uspostavi retoričke istine – dokidanju početnoga neslaganja (disensa), tj. postizanju konsenzusa (Škarić, 2011: 13). Argumentacijsko uvjeravanje ima dvije važne karakteristike. Prvo, ono je prema Škariću nužno tekstualno, tj. pisano ili govoreno (46). Drugo, iako istinu valja tražiti izvan vrijednosnog horizonta argumentacije, potonja je ipak *racionalna* aktivnost, što je razlikuje od uvjeravanja, primjerice, emotivnim apelima ili slatkorječivošću (46). Riječima samoga autora, “argumentacija je oblikovanje teksta, kojim se pridobiva razumski” (13).

Opća struktura argumentacije

Svaka argumentacija ima istu opću strukturu koja se sastoji od (i) tvrdnje, (ii) očitosti i (iii) razumske veze. Sudionici rasprave se početno razilaze u stajalištima, tj. nalaze u disensu. Uvjeravanje započinje kada jedan od sudionika krene navoditi razloge u prilog svojoj tvrdnji. Pod “tvrdnjom” se misli na

sud koji treba razumski utemeljiti kako bi ga druga strana u raspravi prihvatila (23), a vrednuje se u odnosu na trivijalnost i branjivost. Ako smo suočeni s minimalnim disansom, tada je tvrdnja po svoj prilici trivijalna te njezino zagovaranje nije od velike koristi. S druge strane, ona može biti originalna, ali i toliko pogrešna da ju je gotovo nemoguće braniti. Njezina vrijednost tako opada i s nemogućnošću pronalaženja uvjerljivih razloga koji bi ju podržali. Razlozi se u prilog tvrdnji pak pronalaze u očitostima. "Očitost" (ili "oslonac") je krovni pojam za sve ono na što se sudionik u raspravi može pozvati kako bi slušatelja racionalno uvjerio. Osnovna je zamisao da očitost treba biti manje sporna od tvrdnje. Riječ je o članku "u argumentu koji je publici sam po sebi prihvatljiv" (25). Očitosti se razlikuju po uvjerljivosti, a među važnije spadaju definicije, toposi (sudovi koje većina ljudi smatra istinitima), citati, mišljenja autoriteta, primjeri, podaci, činjenice itd. Autor s najviše pažnje pristupa definicijama. Dijeli ih na logičke, koje "bez ostatka" određuju značenje pojma, i upućujuće, koje nas usmjeravaju k značenju, ali ga ne zahvaćaju u potpunosti (figurativne, rječničke, etimološke, stipulativne itd.) (45–49).

Konačno, tvrdnje slijede iz očitosti posredstvom razumskih (logičkih) veza koje se prema Škariću dijele na deduktivne, induktivne, analogne, kauzalne i semiotičke. Svojstvo je deduktivne veze da tvrdnja samorazumljivo slijedi iz sudova koji joj se navode u prilog. Osnovni deduktivni oblici su silogizmi i entimemi. Entimemi, za razliku od silogizama, sadrže prešućene i manje pouzdane premise, upotrebljavaju se uglavnom u manje strogim raspravama te su u pravilu retorički efektivniji. Induktivna se veza odnosi na izvođenje tvrdnje, koja je generalizacija, iz niza pojedinačnih slučajeva. Da bi veza bila pouzdana, slučajevi iz kojih se tvrdnja izvodi trebaju biti tipični (reprezentativni). Argumentiranje analogijom sastoji se u tome da se sporna tvrdnja ("Između Hrvatske i Srbije je moguća dobrosusjedska koegzistencija") prepozna kao instanca šire tvrdnje ("Donedavno zaraćene države su sposobne dobrosusjedski koegzistirati") čiji oslonac čine primjeri koji su publici već otprije poznati i nesporni ("Francuska i Njemačka dobrosusjedski koegzistiraju"). Uvjerljivost argumenta onda ovisi o postojanju relevantne sličnosti između slučaja na koji se odnosi tvrdnja i konkretnog slučaja s kojim se uspoređuje. Četvrta vrsta veze je kauzalna veza. Tvrdnja se u slučaju argumenta s kauzalnom vezom odnosi na uzrok ili na posljedicu nečega. Ako je tvrdnja u posljedici ("Hrvatsko gospodarstvo je u jadnom stanju"), onda očitost pomoću koje uvjeravamo mora biti u svojstvu uzroka ("U procesu privatizacije dogodila se 'velika pljačka'") i obrnuto. Naposljetku, tvrdnja i oslonac mogu biti povezani semiotički. Očitost možemo sagledati kroz njezinu moguću simboliku, te upravo na toj simbolici temeljiti tvrdnju. Škarić za primjer navodi dvodnevni posjet američkoga predsjednika Hrvatskoj (očitost). Iz tog događaja možemo "iščitati" dobre odnose dviju država te zaključiti da Hrvatska i SAD zaista jesu u dobrim odnosima (tvrdnja).

Tvrdnja, očitost i razumska veza čine osnovu svakoga argumenta, no praksa argumentiranja ukazuje na postojanje drugih važnih elemenata. U njihovu se prikazu autor služi modelom Stephena Toulmina, preuzetom iz antologijskog djela *The Uses of Argument*. Ovaj je model važan iz niza razloga, a najvažnije je spomenuti uvođenje “kopče” (*warrant*), “potpore” (*backing*), “prigovora” (*rebuttal*) i modalnog određenja tvrdnje (*modal qualification*) kao strukturnih elemenata argumentacije. Kopča je sud (npr. “Čovjek rođen na Bermudima je britanski državljanin”) koji omogućuje da iz očitosti (“Harry je rođen na Bermudima”) izvedemo tvrdnju (“Harry je sigurno britanski državljanin”). Potpora podrazumijeva neku očitost kojom se sada opravdava kopča (ili prigovor), a uvođenje prigovora ukazuje na potrebu da govornik prepozna nedostatke vlastite tvrdnje, anticipira osnovne prigovore i na njih odgovori već pri samom izlaganju argumenta. Na svijest o dometu tvrdnje pažljivi govornik ukazuje i navođenjem modalnog kvantifikatora, tj. izraza koji upućuje na stupanj uvjerenosti u tvrdnju ili njezin opseg (“vjerojatno”, “sigurno”, “moguće”, “nemoguće” i sl.) (39–42). Naravno, argumentacija u svojoj realnoj primjeni uključuje i čitav niz pomoćnih sredstava. Izuzmemo li poteze irelevantne za predmet uvjeravanja (digresije), ostaju nam tzv. “poluargumenti”. Riječ je o figurama koje “stvaraju okvir za argument ili mu olakšavaju prihvatljivost” (81). Tako, primjerice, naglašavanje značenjskih razlika između ključnih pojmova, dihotomije, ilustriranje problema anegdotom ili korištenje metafora mogu olakšati razumijevanje tvrdnje i/ili očitosti te usmjeriti argumentaciju k pravim pitanjima. No poluargumenti ipak ne utječu u strogom smislu na jakost argumenta. Jakost varira ovisno o tipu očitosti i vrsti razumske veze (77–78). Tako je argument zasnovan na znanstvenom podatku jači negoli argument zasnovan na stereotipu. Također, deduktivni argument je mnogo jači od, primjerice, analogijskog ili semiotičkog.

Tematska područja argumentacije

Područje argumentacije autor dijeli, na tragu J. Fahnestock i M. Secor, na četiri osnovna tematska područja. Prvo, argumenirati se može o (i) prirodni neke stvari. Tada je tvrdnja neki sporni sud u kojemu se stvari izjednačuju, razdvajaju (“Knin nije bio prekomjerno granatiran”), kvantitativno uspoređuju itd. Argumentiranje *pro* ili *contra* tvrdnje, kakvog god oblika bila, tipično se sastoji u razmatranju značenja njezinih pojmova (što znači “prekomjerno granatiranje?”). Disens se stoga tipično razrješuje definicijski (51–59). Drugi je uobičajeni predmet argumentacije (ii) određivanje uzročno-posljedične veze. Dok kauzalnost kao logička veza povlači da je tvrdnja ili o uzroku ili o posljedici, kauzalnost kao tematsko područje podrazumijeva da tvrdnja obuhvaća i uzrok i posljedicu, tj. da je predmet govornikova uvjeravanja postojanje neke kauzalne veze (60). Autor prilaže detaljnu tipologiju uzroka, a

kao način testiranja uzročnih veza predlaže četiri metode J. S. Milla: metodu zajedničkog uzroka (ako instance nekog fenomena čiji nastanak istražujemo dijele samo jednu zajedničku okolnost, onda je ta okolnost ujedno i uzrok), metodu razlike (ako promjena jednog elementa kompleksne pojave dovede do izmijenjenog učinka, onda je upravo promijenjeni element uzrok takvog učinka), metodu korelacije (ako se između pojava utvrde korelacija, vremenska sukcesija i agens, onda je prva pojava uzrok, a druga posljedica) te metodu eliminacije (uzrok neke pojave je onaj čimbenik koji "preživi" proces eliminacije vjerojatnih uzroka te pojave) (62–64).

Sljedeće područje argumentiranja su (iii) vrijednosni sudovi. Oni mogu biti o stvarima, ljudima, postupcima i apstrakcijama (pojmovi i norme). Vrijednosni sud se ponekad želi zadržati na razini osobnog ukusa i jedino ga tada nema potrebe argumentirati. Međutim, prebačen na društvenu razinu osobni sud postaje sporna tvrdnja koju treba obraniti racionalnim sredstvima. Škarić samim time smatra da nema vrijednosnih sudova oko kojih se po definiciji besmisleno sporiti. Primjerice, pojedinčev osobni stav (ukus) može biti da je određeno vino vrhunsko. No ta tvrdnja svakako može biti racionalno obranjena. Pojedinac (sada govornik) se može pozvati na definiciju vrhunskog vina (društveno prihvaćenu normu) i pokazati da dotično vino zadovoljava normu. Također se može poslužiti kauzalnom vezom te argumentirati da je vino vrhunsko (tvrdnja kao uzrok) jer, primjerice, ne izaziva glavobolju (očitost kao posljedica) (66). Naposljetku, argumentacija je izrazito važna i prilikom (iv) donošenja najboljih odluka za budućnost, tj. primjenjuje se i u deliberativnom dijalogu. U njemu je tvrdnja zapravo prijedlog djelovanja koje će riješiti neko praktično pitanje, a najčešće se brani kauzalno (izvođenjem mogućih pozitivnih posljedica) ili po analogiji (slično se rješenje već pokazalo uspješnim). Da bi se sudionike dijaloga uvjerilo kako je prijedlog dobar, valja anticipirati i otkloniti neke uobičajene teškoće. Prijedlog teško može biti dobar ako objektivno nije ostvariv, donosi više štete nego koristi ili ako je potrebno previše vremena za njegovu realizaciju (74–76).

Osobine sudionika argumentacije

Konačno, kao što u sportu taktički besprijekorno pripremljena utakmica može biti izgubljena zbog objektivnih manjkavosti igračkog kadra, argumentacijska teorija ne znači mnogo ako ju pojedinci nisu sposobni primijeniti. Uspješnost argumentacijskog čina ovisi o umješnosti sudionika rasprave koji trebaju biti (i) spremni i (ii) oštromni. Ovdje se autor oslanja na razmišljanja Patricka O. Marsha. Idealno, spremnost bi podrazumijevala upućenost u temu rasprave. Nužno je da sudionici posjeduju barem neka relevantna znanja te da su za temu, ako ništa, zainteresirani. Oštromnost je još

važnija od pripremljenosti. Ona uključuje sposobnosti apstrakcije, prepoznavanja finih razlikovanja i impliciranja. Pojednostavljeno, sposobnost apstrakcije se odnosi na prepoznavanje “općega u pojedinačnome”. Neki je sudionik rasprave uspješniji u apstrahiranju od nekog drugog ako je pri analizi istih pojedinačnosti u stanju pronaći više kategorija kojih su te pojedinačnosti članovi. Pod sposobnošću sudionika za fina razlikovanja prvenstveno se misli na sposobnost detekcije važnih terminoloških nijansi (razlikovanje “nesreće” i “nezgode”, “ratnog zločina” i “zločina u ratu” itd.). Iako se to u nekom smislu može smatrati mjerom oštroumnosti, dojmama sam da bi nepoznavanje razlike između nekih spomenutih termina (npr. “legalnog” i “legitimnog”, “etike” i “morala”) prije ukazivalo na nespremnost sudionika rasprave ili nepoznavanje područja kojem tema pripada, negoli izostanak oštroumnosti. Naposljetku, oštroumnost sudionika ovisi i o moći impliciranja. Načelno, što je dulji lanac posljedica koje sudionik može izvesti iz nekog podatka, to je njegova sposobnost impliciranja izraženija (15–18).

Lažni argumenti i erističke smicalice

Sam kraj knjige posvećen je lažnim argumentima i erističkim smicalicama. Lažni argumenti su oni koji po obliku ne odgovaraju nijednom paradigmatičkom tipu ispravnog argumenta. Njihov se problem stoga pronalazi u obliku, a ne sadržaju (85). S druge strane, problem je erističkih smicalica prije dijalektički (dijaloški) nego formalni. Drugim riječima, njihov sadržaj otkriva namjeru govornika da uvijek bude u pravu, pa makar se to postiglo prljavim trikovima kao što su nepošteno tumačenje sugovornikovih riječi ili osobno vrijeđanje. Popisi tipova lažnih argumenata i smicalica prilično su dugi, ali ne donose suviše novosti u odnosu na literaturu koja je domaćem čitateljstvu već otprije dostupna (udžbenici iz logike i akademske pismenosti, prijevod Schopenhauerove *Erističke dijalektike* itd.). Važniji lažni argumenti su *petitio principii*, poziv na neznanje, prenapla generalizacija i pozivanje na autoritet. Istaknutije smicalice su, primjerice, proširenje protivnikove tvrdnje (ili sužavanje svoje), *retorsio argumenti*, zbunjivanje protivnika nizom nepovezanih pitanja, živciranje, etiketiranje, osobni napad (*ad hominem* i *ad personam*), promjena teme, pozivanje na silu, pozivanje na samilost itd. Knjiga završava mišlju da je smicalice vrijedno učiti ponajviše zbog vlastite obrane. Govornici koji bi ih učili s namjerom da uvijek budu u pravu uglavnom ih već “po prirodi” znaju.

2. Moguće zamjerke Škarićevoj *Argumentaciji*

U Platonovu dijalogu *Teetet* Sokrat upozorava svog sugovornika kako nije pošteno tumačiti i pobijati Protagorine stavove u njegovu odsustvu. S obzirom na ono što slijedi, vjerujem da moju malenkost Sokrat ne bi samo upo-

zorio, već bi se na nju vjerojatno i naljutio. Za očekivati je da su se objektivne okolnosti (vezane za smrt autora) barem u nekoj mjeri negativno odrazile na konačan izgled ovog djela i za to mi je najiskrenije žao. Kako o opusu akademika Škarića nisam ni najmanje kompetentan suditi, nemam nikakvog razloga sumnjati u ono što se nameće kao “očitost”, naime, kako je zaista bila riječ o iznimnom znanstveniku. Ipak, *Argumentacija* je djelo kojemu se može dosta toga zamjeriti.

Teškoće s određenjem argumentacije

Definiranje argumentacije – kao (i) razumskog (ii) tekstualnog (iii) uvjeravanja kojim se (iv) uspostavlja konsenzus – prvi je ozbiljniji sadržajni problem. Mada se pisanje uvodnoga djela o argumentaciji bez barem kratkoga osvrta na njezinu epistemičku funkciju treba smatrati propustom, potonjoj je potpuno legitimno pristupiti iz retoričkog kuta. Problem je Škarićeve retoričke definicije njezina neosjetljivost na osnovna razlikovanja u suvremenoj teoriji argumenta. Ona, kako navodi Chr. Lumer (2005: 189–190) razlikuje epistemološke, retoričke i teorije konsenzusa. Retoričke teorije kao cilj argumentacije ističu uvjeravanje, pa je argumentacija uspješna ako slušatelj u potpunosti ili velikoj mjeri prihvati stajalište govornika. Teorije konsenzusa argumentaciju vide kao racionalnu djelatnost zasnovanu na strogim pravilima, koja je uspješna ako sudionici rasprave postignu konsenzus. Razlike su između dvaju pristupa često suptilne, ali vrlo važne. Uzmimo slučaj rasprave koja, nakon dugotrajne razmjene razumnih argumenata, završava konsenzusom, ali takvim da nijedan sudionik nije uspio uvjeriti drugoga u vlastito početno stajalište. Pritom ne mislim na uspostavu metakonsenzusa na tragu “slažemo se da se ne možemo složiti”, već na pronalazak trećega puta koji su sudionici otkrili raspravljajući, a koji je dovoljno udaljen od njihovih početnih (sada već odbačenih) stavova. U ovome slučaju imamo racionalnu tekstualnu razmjenu argumenata kojom se uspio ostvariti konsenzus, ali koja nije uspjela na planu uvjeravanja. Škarić tako propušta primijetiti da uspješno uvjeravanje i postizanje konsenzusa nisu koekstenzivni. To njegovu definiciju čini nedovoljno preciznom i samim time ranjivom.

Drugi se problem tiče nužne “tekstualnosti” argumentacije. Ovo pretpostaviti i nigdje ne raspraviti znači ignorirati čitavo područje neformalne logike koje se tiče postojanja tzv. vizualnih argumenata (Groarke, 2013). Naime, čak i slike, korištene primjerice s ciljem reklamiranja, mogu uključivati uvjeravanje, a njihova se argumentacijska struktura onda može rekonstruirati, analizirati i vrednovati. To ne bi bio toliki problem da uvjet tekstualnosti ne dovode u pitanje autorovi vlastiti primjeri. Tako objašnjavajući pojam jakosti argumenta navodi biblijski primjer kralja Salomona i dviju žena koje se bore za priznanje majčinstva. Suočivši se s mogućnošću da joj dijete bude rasje-

čeno napola “prava majka polazi od majčinske ljubavi koja je jači topus od pravičnosti i ne dopušta da se dijete rasječe [...] Salomon je, naravno, dijete dodijelio pravoj majci jer je tako i doznao pravu istinu; njezin je argument bio jači” (Škarić, 2011: 77). Teško je vidjeti kako je ovaj argument mogao biti verbalan u strogom smislu riječi. Čini se razumnijim tvrditi da je Salomona uvjerio nesebični postupak majke, naime zauzimanje ili namjera zauzimanja za život svoga djeteta makar to značilo – odreći se majčinstva! Argument i njegova snaga sadržani su u njezinom postupku, ne njezinim riječima. Ono izrečeno je prije poslužilo za prepoznavanje pravog argumenta (od strane Salomona) nego što čini *διο* samog argumenta. Također, argument nije bio uvjerljiv *zbog* eksplicitno izgovorenih riječi, već štoviše – unatoč njima.

Prevodilačka i terminološka rješenja

Knjiga uključuje prilično neobična terminološka rješenja. Primjerice, “argumentacija” Škarić prevodi s “obrazlaganje”, a “argument” s “razlog”. Mada jezično razumljivo, prevesti “argument” s “razlog” rezultira time da određeni izrazi, uobičajeni u području, postaju besmisleni. Razmotrimo sintagme “cirkularni argument” i “cirkularni razlog”. U slučaju cirkularnosti, prema ustaljenoj terminologiji, neki razlog (neka premisa) u argumentu (zaključku) je ponovljena teza (konkluzija) ili pak pretpostavlja istinitost teze (konkluzije). Dakle, razlogom se utemeljuje teza, a tezom se utemeljuje razlog – od tud “cirkularnost”. Sukladno Škarićevoj terminologiji, oblik u kojemu razlog utemeljuje tvrdnju, a tvrdnja utemeljuje razlog zvao bi se – “cirkularni razlog”. Takvo terminološko rješenje nikako ne odgovara duhu ove argumentacijske pogreške. Nije razlog u krugu sa samim sobom, već je u “zločestom krugu” s tezom (konkluzijom, tvrdnjom), što cijeli oblik (argument, zaključak) čini cirkularnim. Nadalje, dok je “tvrdnja” (*claim*) uobičajeno svaki sud čiju je istinitost govornik obvezan braniti, tj. svaki sud koji implicira teret dokazivanja (npr. Walton, 1996: 5), kod Škarića je “tvrdnja” rezervirana samo za tezu (konkluziju). Mada je takvo shvaćanje u duhu Toulminova nazivlja, danas bi bilo prilično neobično reći da govornik tvrdi svoju tezu (konkluziju), ali ne može tvrditi svoje razloge (pretpostavke, premise). Doduše, autor često zamjenjuje “tvrdnju” s bliskoznačnicama, “tezom” i “zaključkom”. To nije problematično (iako je često bespotrebno), ali je teško razumjeti zašto “zaključak” koristi u značenju konkluzije, kada je kod hrvatskih logičara (npr. Kovač, 2004: 30) pojam rezerviran za logički oblik sastavljen od premisa i konkluzije. Na stranu neobično korištenje i definiranje pojmova, posebna je teškoća izostanak dosljednosti vlastitim definicijama, kao u rečenici “Tvrdnja o dominaciji talijanaštva u Puli obrazlaže znak da je preimenovan naziv kina

Zagreb u kino Vali” (Škarić, 2011: 37). Ovdje je tvrdnja ono čime se argumentira, a ne ono što se argumentira, što pak izravno proturječi definiciji s 23. stranice.

Klasificiranje i definiranje logičkih veza

Klasifikacija razumskih (logičkih) veza kojima se iz očitosti stiže do tvrdnje također je u najmanju ruku dvojbena. Kriterij logičke veze nigdje nije objašnjen pa zapravo nije jasno čime su analogija, kauzalnost i semiotičnost zavrijedile ovaj status. Logika, koja je ipak najveći autoritet za raspravu o logičkim vezama, za kriterij klasifikacije uzima stupanj vjerojatnosti s kojom konkluzija slijedi iz istinitih premisa. Logička veza tako može biti deduktivna (u slučaju da je konkluzivna, tj. da iz istinitih premisa *nužno* slijedi istinita konkluzija) ili induktivna (nededuktivna) (ako istinitost konkluzije *nije nužna* posljedica nekog skupa istinitih premisa). Argumenti iz analogije, povezivanja uzroka i posljedice i iščitavanja simbolike svakako podrazumijevaju neki tip logičke veze, ali to nikako ne znači da se analogiju, kauzalnost i semiotičnost može smatrati logičkim vezama. Analogija je, primjerice, sačinjena i od induktivnog (nededuktivnog) i od deduktivnog koraka. Argumenti koji uključuju kauzalnost i semiotičnost mogu se tumačiti kao primjeri argumenta s nededuktivnom logičkom vezom, primjerice argumenta na najbolje objašnjenje. Ipak, veći problem od klasifikacije logičkih veza jest njihovo definiranje. Tako je dedukcija “logički izvod, samorazumljiv, kojim se iz dva suda izvodi treći, na koji se svode” (27). Prema Škariću dakle ne bi, primjerice, postojao neposredni deduktivni zaključak, što je jednostavno pogrešno. Uzmimo zaključak “‘Petar gleda u daljinu’, dakle ‘Petar gleda u daljinu ili ceste su mokre’”. Složeni sud ovdje slijedi iz *jednoga* jednostavnoga suda. U ovom je slučaju čak dvojbena je li taj slijed, iako nužan, zaista samorazumljiv, a ne vidim ni kako bismo mogli tvrditi da se svođenje gledanja u daljinu ikako može povezati sa stanjem na cestama. Općenito je neobično smatrati da se premise svode na konkluziju. Prije će biti da se u deduktivnom zaključivanju konkluzija svodi na premise, s obzirom da je u njima implicitno prisutna. S definiranjem indukcije stvari ne stoje mnogo bolje. Čini se da ju autor poistovjećuje s izvođenjem opće tvrdnje iz pojedinačnih slučajeva. Suvremeni pojam indukcije je ipak nešto širi od tradicionalnoga pa indukcija, definirana prema snazi logičke veze, ne mora nužno značiti generaliziranje, odnosno konkluzija se induktivnog zaključka može odnositi i na pojedinačnost (“99% građana Hrvatske izašlo je na referendum, Petar je hrvatski građanin, dakle Petar je izašao na referendum”) (Black 1970: 203–206). Još je jedna stvar posebno sporna. Prilikom usporedbe slučajeva i činjenica, autor izrijekom navodi da se slučajevi (primjeri) koriste isključivo

u induktivnom zaključivanju (Škarić, 2011: 26–27). To je naprosto netočno. Osim što se generalizacije mogu induktivno izvesti iz niza slučajeva, neke od njih je moguće konkluzivno osporiti protuprimjerima, što je paradigmatična deduktivna metoda.

Vrijednosni sudovi i argumentacijske pogreške

U raspravi o području argumentacije dvojbenim se nameće dio o vrijednosnim sudovima. S obzirom na to da se o njima prilično raspravlja, čitatelj bi očekivao nešto precizniju definiciju od sljedeće: “[O]dređenje svega u prostoru određenom točkama dobra, zla, lijepoga, ružnoga, ugodnoga i neugodnoga, ispravnoga, neispravnoga, korisnoga, nekorisnoga, zdravoga i bolesnoga, velikoga i sićušnoga, naziva se vrijednosnim sudom” (65). “Gorjeti u plamenu nije ugodno iskustvo”, “Atom je sićušan dio materije” ili “Moja mačka je prehladena” bili bi tako vrijednosni sudovi, što je najblaže rečeno egzotično tumačenje. Nadalje, iako je moguće razmišljati na tragu argumenta kako ne postoje vrijednosni sudovi koji *a priori* nisu vrijedni raspravljanja, mislim da autorov primjer s vinom nije najbolji izbor. U govornikovom stavu da je vino kvalitetno možemo “nanjušiti” objektivnost i on zaista može biti racionalno argumentiran. No što kada govornik primjerice tvrdi da je vanilija ukusnija od čokolade, ne misleći pritom isključivo da mu je vanilija osobno draža, već pripisujući usporedbi stanovitu objektivnost. Dok je u slučaju vina predikat “kvalitetno” definiran nekom društvenom normom, dvomjesni predikat “je ukusniji od” (možemo domenu ograničiti isključivo na sladolede) to ipak nije. Usporedba se vanilije i čokolade ne može braniti ni nekom jasnom razlikom u objektivnim učincima njihove konzumacije. Da skratim, ako je zaista namjeravao pokazati da je o *svakom* vrijednosnom sudu moguće racionalno raspravljati, tada je tvrdnju trebao testirati na primjerima koji su nešto teži zalogaj od dobrodošlog primjera s vinom.

Kako se klasifikacije lažnih argumenata i smicalica u stručnoj literaturi razlikuju, zadržat ću se samo na tome da je prilično neobično *petitio principii* smatrati formalnom pogreškom. Naime, neki sud *P* deduktivno nužno slijedi iz *P* tako da formalna strana ne bi trebala biti sporna. Ovaj argument postaje problematičan na dijalektičkoj (dijaloškoj) razini jer govornik teško može uvjeriti sugovornika u tvrdnju *P* (koja je sporna), navodeći kao neposredni razlog upravo tvrdnju *P* ili sud čija prihvatljivost ovisi o tvrdnji *P*. Nadalje, propustima se može smatrati da u skup lažnih argumenata nisu uvrštene dvije paradigmatičke formalne pogreške – afirmacija konsekvensa i negacija antecedenca, te da se nigdje nije spomenulo argumente skliske padine (*slippery slope*) i samopotvrđivače (*No true Scotsman*).

Zaključak

Osim navedenih terminoloških, prevodilačkih i teorijskih teškoća, autoru se mogu uputiti i određene stilske zamjerke, a pažljivi čitatelj može zapaziti i druge, za djelo ovakve namjene nedopustive sadržajne propuste. Primjerice, definiranje novouvedenih pojmova tehničkim terminima koji su čitatelju još manje pristupačni, a objašnjeni su tek u nadolazećim dijelovima knjige, svakako nije odlika dobrog pisanja ili dobre organizacije sadržaja. Tako autor objašnjava što je definicija (25) pozivajući se na Toulminov pojam “kopče” koji je objašnjen 15 stranica kasnije. Slično je i s autoritetima i zakonima (26) koje objašnjava pojmom “velike premise”, a koji je objašnjen tek nekoliko stranica naprijed. Drugo, u propedeutičkom bi se djelu očekivala nekakva ravnoteža između teorije i primjera, gdje bi primjeri služili za objašnjenje teorije. U ovom je slučaju teorija naprosto “utopljena” u primjerima, a u nekim je poglavljima gotovo i nema. Poglavlje o smicalicama, primjerice, započinje dvjema rečenicama – rječničkom definicijom eristike i Schopenhauerovom definicijom erističke dijalektike – nakon čega odmah slijedi podjela na 31 smicalicu. Da parafraziram Kanta, ako je teorija bez primjera prazna, onda Škarićevim primjerima ne bi nedostajalo nešto više teorije da oni, zajedno s čitateljom, progledaju... Naposljetku, sa sadržajne strane nije razumljivo da se nigdje u djelu ne raspravlja o neizravnom argumentiranju (*reductio ad absurdum*) i da ga se spominje tek implicitno, te da se autor nigdje ne osvrće na norme interpretacije argumenta. Naime, za uspješan argumentacijski čin slušatelj je važan koliko i govornik. Govornikov dobar argument malo će toga postići ako ga slušatelj nije sposoban adekvatno (dobrohotno) interpretirati.

Zaključno, *Argumentacija* Ive Škarića djelo je istaknutog autora i važno je za naše znanstveno i akademsko podneblje. No navode iz Kovačecova *Predgovora* – kako je riječ o djelu jasnog i dosljednog argumentiranja (9), vrlo bogate literature (9), knjizi koja nadmašuje najbolja djela na svjetskim jezicima i čiji su pojmovi temeljito objašnjeni, a nazivi nedvosmisleni (10) – najbolje je tumačiti kao izraz pristojnosti i dubokog poštovanja prema autoru. U suprotnom, ovi su navodi u najmanju ruku pretjerani.

Bibliografija

- Barmejo-Luque, L. 2011. *Giving Reasons: A Linguistic-Pragmatic Approach to Argumentation Theory* (Dordrecht: Springer).
- Black, M. 1970. "Indukcija", u A.N. Prior (ur.), *Historija logike* (Zagreb: Naprijed), 203–249.
- Groarke, L. 2013. "Informal Logic" u Edward N. Zalta (ur.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2013 Edition), URL= <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/logic-informal/> (stranica posjećena 15. ožujka 2015).
- Kovač, S. 2004. *Logika: za gimnazije*, 8. izmij. izd. (Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada).
- Lumer, C. 2005. "Introduction: The Epistemological Approach to Argumentation – A Map" *Informal Logic* 25, 189–212.
- Schopenhauer, A. 2002. [1831]. *Eristička dijalektika ili Umijeće kako uvijek biti u pravu: objašnjeno u 38 trikova* (Split: Marjan Tisak).
- Škarić, I. *Argumentacija* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 2011).
- Toulmin, S. E. 1969. [1958]. *The Uses of Argument* (Cambridge: Cambridge University Press).
- Walton, D. 1996. *Argument Structure: A Pragmatic Theory* (Toronto: University of Toronto Press).